

ROZSONDAI MARIANNE
A Münchenben őrzött corvina-kötésekről

Mátyás király (*1443, 1458–1490) hatalmas életművéből leghíresebbnek könyvtára bizonyult, még ha a kódexek nem is maradtak eredeti helyükön, hanem szét-szóródtak Európa-szerte több mint negyven városba, s az USA három könyvtárába. Ha egy kódexnek vagy nyomtatott könyvnek megvan még az eredeti kötése, akkor az a használat helyéhez és idejéhez, a könyv tulajdonosához vezet el bennünket. Fokozottan érvényes ez a corvinák esetében. Corvinaként határozhatunk meg egy kódexet, ha: 1. belefestették a király címerét, akkor is, ha a címert később átfestették; 2. ha a kódexben, általában az explicitben, Mátyást név szerint megnevezik megrendelőként; 3. s ha eredeti, Mátyás királynak készített, aranyozott bőrkötésben van (akkor is, ha fölülbélyegezték a kötésen a címert, például: Quintilianus-corvina, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár Cod. Lat. 414, Lucretius-corvina, Bécs, ÖNB Cod. 170).

Mátyás király számára selyembe, bársonyba vagy bőrbe kötötték a könyveket. A ma hitelesnek tartott 216 corvinából 46 van Mátyás királynak készített aranyozott bőrkötésben.¹ Ezek közül kettőn üresen maradt a címerpajzs (Theophylaktos Paulus-kommentár, Bécs, ÖNB Cod. 656² és Pomponius Porphyrio Horatius-kommentárja, Milano, Biblioteca Trivulziana Cod. 818), kettőn pedig nincs címer (Nagylucsei Orbán Psalteriuma, Budapest, Országos Széchényi Könyvtár Cod. Lat. 369 és Szent Ágoston: De civitate dei. Roma 1470, Västerås, Városi Könyvtár Ink. 21 = GW 2876). Tizenhét kódexnek van selyem- vagy bársonykötése és tíz van Mátyás utódjának, II. Ulászlónak (1490–1516) más könyvkötők által, más bélyegzőkkel díszített bőrkötésben. Minthogy a királyi könyvtár, később ismertté vált nevéen a Bibliotheca Corviniana 1526-ig biztosan létezett, a könyvtár állományá-

¹ ROZSONDAI MARIANNE: *A Corvin Mátyás számára készített aranyozott bőrkötésekről*. In: *A holló jegyében. Fejezetek a corvinák történetéből*. Szerk. MONOK István. Bp. 2002. Corvina Kiadó – OSzK, 209.

² GAMILLSCHEG, ERNST–MERSICH, BRIGITTE: *Matthias Corvinus und die Bildung der Renaissance*. Mit Beiträgen von OTTO MAZAL. Katalog einer Ausstellung der ... ÖNB 27. Mai – 26. Oktober 1994. Wien, 1994. A 48. tételszámon közölt leírásban az áll, hogy „... Mittelfeld mit vergoldetem Porticus, darin spitzovales Ornament mit gekröntem Wappen Wladislaus II.”, holott a kötés előtáblájáról közölt nagyon szép képen (Abb. 30.) jól látszik, hogy üres a címerpajzs.

ban lévő könyveket egységesen corvináknak nevezzük, akkor is, ha II. Ulászlónak vagy II. Lajosnak dedikált könyvről van szó. Az eredeti kötésben fennmaradt könyveket azonban világosan meg kell különböztetni aszerint, hogy kötésük Mátyás vagy II. Ulászló király számára készült-e. Egyetlen, II. Ulászló számára bekötött könyv kötésén sem látható olyan bélyegző, amely Mátyás aranyozott corvina-kötéseit díszíti. – Összességében tehát a meglévő corvinák egyharmada eredeti (legtöbbször restaurált) kötésben maradt ránk. E tanulmányban azonban csak a Münchenben, a Bayerische Staatsbibliothekban őrzött aranyozott bőrkötésű corvinákkal foglalkozom részletesen.

A fatáblás bőrkötések általános jellemzője, hogy az első keret kettős körök sorából áll (egymás tetején van két kör, azaz a körbélyegző tetejére még egy körlepocskát ragasztottak, s ezeket gyakran színezték). Sok esetben az oldalak közepén további köröcskék csoportosulnak rozetta benyomását keltve. A második keret a rövidebb oldalakon széles sávban van fonadékdísszel kitöltve, a hosszabb oldalak mentén ez a keret keskeny, s e fonadékminta mindig vaknyomásos, csak a köztük elhelyezett kisebb és nagyobb köröcskék festettek vagy aranyozottak. Mind az apró bélyegzőkből álló fonadékdísznek bravúros alkalmazása, mind a kötéstáblák felépítése észak-itáliai előképekre utal, amelyek különösen a Padova környékén divatba jött mamluk-kötések közép- és sarokdíz kompozícióját követték. A corvina-kötéseken érezhető keleti hatás éppen itáliai közvetítéssel, egy Itáliából jött könyvkötőmester által jutott Budára. A kötések középdíszét két vagy három újabb keret veszi körül, amely tulipánok vagy kis rozetták sorából áll, ennek külső és belső oldalán megismétlődik a kettős köröcskékből álló keret (esetleg mindhárom keret dísz a gyöngysor hatását keltő köröcskékből áll). Egy-két keret azonban a sarokdísz is elválasztja a vele harmonizáló középdíszről. A különböző formájú, keretelt középdíszeket és a középmező sarkait apró egyesbélyegzők, különböző virágok, rozetták, tulipánok, olasz korsó, kehelyvirág és levelek töltik ki. A fennmaradt eredeti bőrkötések többsége – negyven a kötések közül – hangsúlyozott középdíszes-kompozíciójú. A középdísz centrumába került a magyar címer, vagy Mátyás családi címere, a holló. – A két ötkörös és a két területmustrás kötésen, valamint egy hangsúlyozott középdíszes kötésen (a prágai Nemzeti Könyvtár Aquinói Tamás-kódexe, Cod. Lat. VIII. H. 73) a címer nem a középen helyezkedik el.

Nincs két egyforma corvina-kötés, de a hangsúlyozott középdíszes corvina-kötések felépítése alapvetően azonos. Mindegyik kódex elő- és háttáblája egyformán van díszítve, eltérés csak annyi, hogy a háttáblán fölül a szerzőre és/vagy tartalomra utaló felirat látható. A görög kódexnél az előtáblán alul van a felirat (pl. Konstantinos Porphyrogennétos-kódex, a műnek ez az egyetlen fennmaradt példánya; Lipcse, UB, Rep. I. 17). Ennél a lipcsei corvinánál súlyos restaurátori hibát követtek el: a lipcsei görög kódexnek eredetileg 'alla greca' kötése volt, de a javítás alkalmával új gerincborítást kapott, s elveszett jellegzetes 'alla greca' oromszegése.

A bőrkötéseket is általában négy kapocs zárta, vagyis a rövidebb oldalakon is volt egy-egy kapocs. A kapcsokhoz egyszínű piros vagy zöld-sárga mintás erős textilszalagot szőttek, ennek végén van a rézkapocs horgas része, s ezt akasztják a háttáblába. A csatokat még a bőrfelhúzás előtt szerelték a fatáblára, a szalagot

leszorító szögek is a bőr alatt találhatók.³ A kódexeket a nagyságuktól függően 2–7 dupla (nyugati típusú kiemelkedő) bordára fűzték. A corvináknak arany szálal kevert pamut és selyem oromszegést varrtak. A gerincmezők átlókkal tagoltak és kis rozettabélyegzőkkel vannak díszítve. Ezek nem aranyozó bélyegzők. A kötések finom kecske- vagy borjúbőrből készültek, a legtöbb vöröses barna színű. Mátyás király aranyozott bőrkötéseinek törekedtek a kódex belső és külső díszítésének összhangjára.

A tekintetben egységes a kutatók nézete, hogy a különféle korú és eredetű (cseh, itáliai, görög, magyar stb.) kódexek egységes kötését egy helyen készítették, s ez a hely a királyi székhelyen, Budán kellett hogy legyen. Az is kétségtelen, hogy itáliai példából kiinduló, de újszerű, sajátos kötés-dekoráció született. Talán Mátyás király személyes kívánsága is érvényesült a kötésekben, hiszen meglepő, hogy a belső, festett virág-, levél-, palmetta, szfinksz, olasz korsó és építészeti motívumok közül milyen sok a kötéstáblán is szerepel bélyegzőként.

Mindegyik Mátyásnak készített bőrkötésű corvinán megvan a vaknyomásos fonadékdíszes keret, egyedül az erlangeni Biblia kötéstáblájáról hiányzik! Van másik ötkörös díszű kódex (Damascenus-kódex, Budapest, OSzK Cod. Lat. 345), de ezen is, és a terülõmustrás díszűeken (Szent Ágoston-kódex, Stuttgart, Württembergische LB Cod. Theol. et Phil. fol. 152 és a Ptolemaios-kommentár, Wien, ÖNB Cod. 2271), valamint az architektonikus kötésűn (Theophylaktos-kódex, Wien, ÖNB Cod. 656) is megvan ez a fonadékmintából álló második keret. A svéd Västerås Városi Könyvtárának (Ink. 21 = GW 2876) ősnyomtatványa architektonikus díszű kötése csak félig készült el. Mátyás könyvkötője nem fejezte be, csak az architektonikus középdísz egyezik az ÖNB-ben lévő Theophylaktos-corvina kötésének architektonikus középdíszével, de a keretét már egy másik könyvkötő pótolta. Ez is azt bizonyítja, hogy a corvina-mester szerszámaival együtt Mátyás halála után elhagyta Magyarországot. – Az erlangeni Egyetemi Könyvtár Ms 6 (Biblia) bőrmetszéses és bőrdomborításos, ötkörös kötése Mátyás cameás portréjával teljesen elüt a többi corvina aranyozott bőrkötésének díszítésétől. Az egészen más felépítése más. Egyrészt, mint már mondtuk, ez az egyetlen kötés, amelyről hiányzik a jellegzetes, a rövid oldalakon széles, vaknyomásos fonadékmintás keret, ezzel szemben egy keleties, osztott keret látható rajta. Tagadhatatlan viszont a rokonság az erlangeni Biblia (UB Ms 6) osztott keretelésének mintája, a holló körüli négy kisebb kör és a középső, MATHIAS – REX camea körüli három körgyűrű mintázata s bőrmetszése, és a Felice Feliciano által Beatrix számára bekötött Psalterium (Wolfenbüttel, HAB 39. Aug. 4), valamint fivére, Giovanni d' Aragona számára bekötött Livius-kötés között.⁴ Anthony Hobson megállapítása szerint mind a Psal-

³ HOTVÁTH Pál–TÓTH Zsuzsa: *Csatok és veretek a könyvtáblákon: történeti áttekintés*. Bp. 1993. OSzK. /A könyv- és papírrestaurátor tanfolyam jegyzetei/ 63–65.

⁴ MARINIS, Tammaro de: *La legatura artistica in Italia nei secoli XV e XVI*. Vol. 1–3. Firenze, 1960. Vol. 1. tavola 1 és 16, nr. 175.

terium, mind a Livius-kódex bekötését Felice Feliciano végezte Rómában.⁵ A 14. században Bolognában másolt és illuminált Biblia ötkörös kötése (Erlangen, UB Ms 6), amelyben nincs benne Mátyás címere, ugyanannak a könyvkötőnek a keznyomát viseli, mint aki Beatrix Psalteriuma kötését készítette. Lehet, hogy Giovanni d'Aragona, ahogy a Psalteriumot Beatrixnak ajándékként köttette, ugyanakkor sógorának, Mátyás királynak ezt a Bibliát vásárolta és köttette be ajándékkul, amikor 1479-ben Magyarországra jött? Kíséretében ott találjuk Felice Felicianót is, aki antik feliratokat másolni jött Magyarországra.⁶ Beatrix Psalteriumának a kötése és fivére Livius-kódexének kötése Rómában készült, a Livius-kódex kötésének közepmezője szinte teljesen azonos Beatrix Psalteriumának díszítésével! Éppen ezért nem is corvina-kötés Beatrix Psalteriumának kötése! Kétségtelen viszont, hogy az erlangeni Biblia öt körén kívüli felület díszítése a Budán készült corvina-kötések egyesbélyegzőivel egyezik. Ezt csak azzal lehet magyarázni, hogy e Biblia kötését eredetileg „csak” az osztott keret és az önmagában is nagyon elegáns négy kisebb és a középső nagy kör, benne Mátyás portréjával, s az ezeket körülvevő igen kimunkált körgyűrűk díszítették. Csak a későbbi években, a királyi könyvtár kódexének be- és átkötése idején – a többihez való illeszkedés kedvéért – töltötték ki ennek szabad felületét az aranyozott bőrkötésű corvinák egyesbélyegzőivel. Mindig is zavart keltett valami stíluskeveredés ennek az erlangeni Bibliának a kötésén.

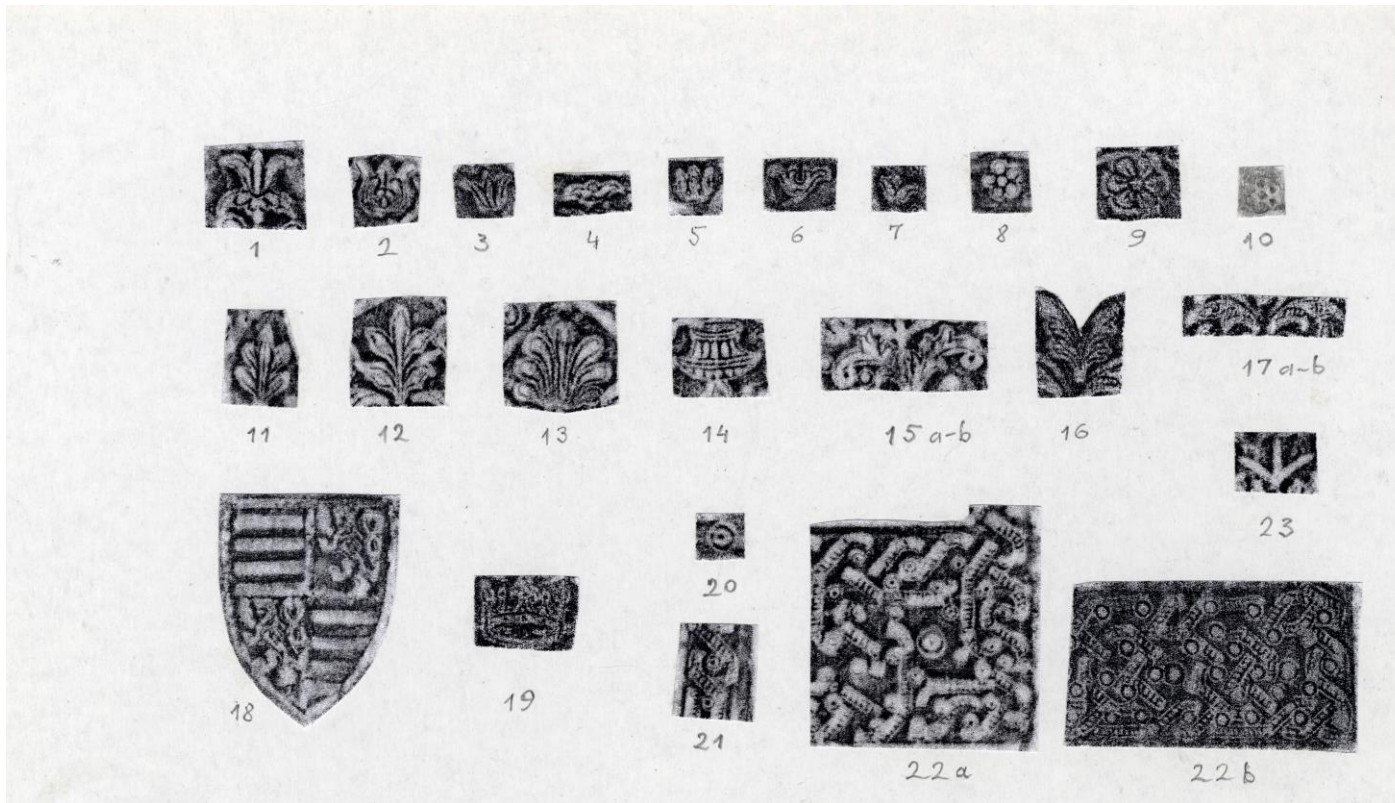
A corvina-kódexek aranyozott bőrkötésének kompozíciójába belettervezték a király címerét és a műre vonatkozó feliratot, de nem hagytak helyet az évszámnak. E kötések közül csak a Lucretius-corvina (Wien, ÖNB, Cod. 170) előtábláján látható évszám: 1–4–5–1, amelyet, tekintettel Mátyás születési évére (1443), az 5-ös számjegyet 8-asnak, 1481-nek értelmezték. A feliratok mindig a háttáblákon vannak (a görög nyelvű kódexeket kivéve). A Lucretius-corvináról már bizonyítottuk, hogy datálása utólagos, az 1510-es években nyomta bele az a könyvkötő, aki a címet is felülbélyegezte a kódexet eltulajdonító személy kívánságára.⁷ Mátyás király corvináit nem datálták, a kötések ideje Mátyás élete utolsó éveire esik, valószínűleg az 1485–1490 közötti időszakra, és Taddeo Ugoletti, a királyi könyvtár őre budai működésével hozhatók kapcsolatba. Éppen ő szorgalmazhatta egy itáliai könyvkötőmester Budára jöttét. Hogy olasz lehetett, bizonyítják a Mátyásnak készült corvina-kötések feliratainak tipikus olasz nyelvi hibái, azt pedig, hogy Mátyás halála után nem sokkal a könyvdíszítő szerszámaival együtt elhagyta Magyarországot, az bizonyítja, hogy többé nem találkozunk bélyegzőivel. Ha Budán hunyt volna el, hátrahagyott könyvkötő-szerszámaikat tovább használták volna.

⁵ HOBSON, Anthony: *Humanists and bookbinders. The origins and diffusion of the humanistic bookbinding 1459–1559*. Cambridge, 1989. University Press, 48–50.

⁶ RITÓÓKNÉ SZALAY ÁGNES: *Nympha super ripam Danubii*. = Irodalomtörténeti Közlemények 1983. 67–74.

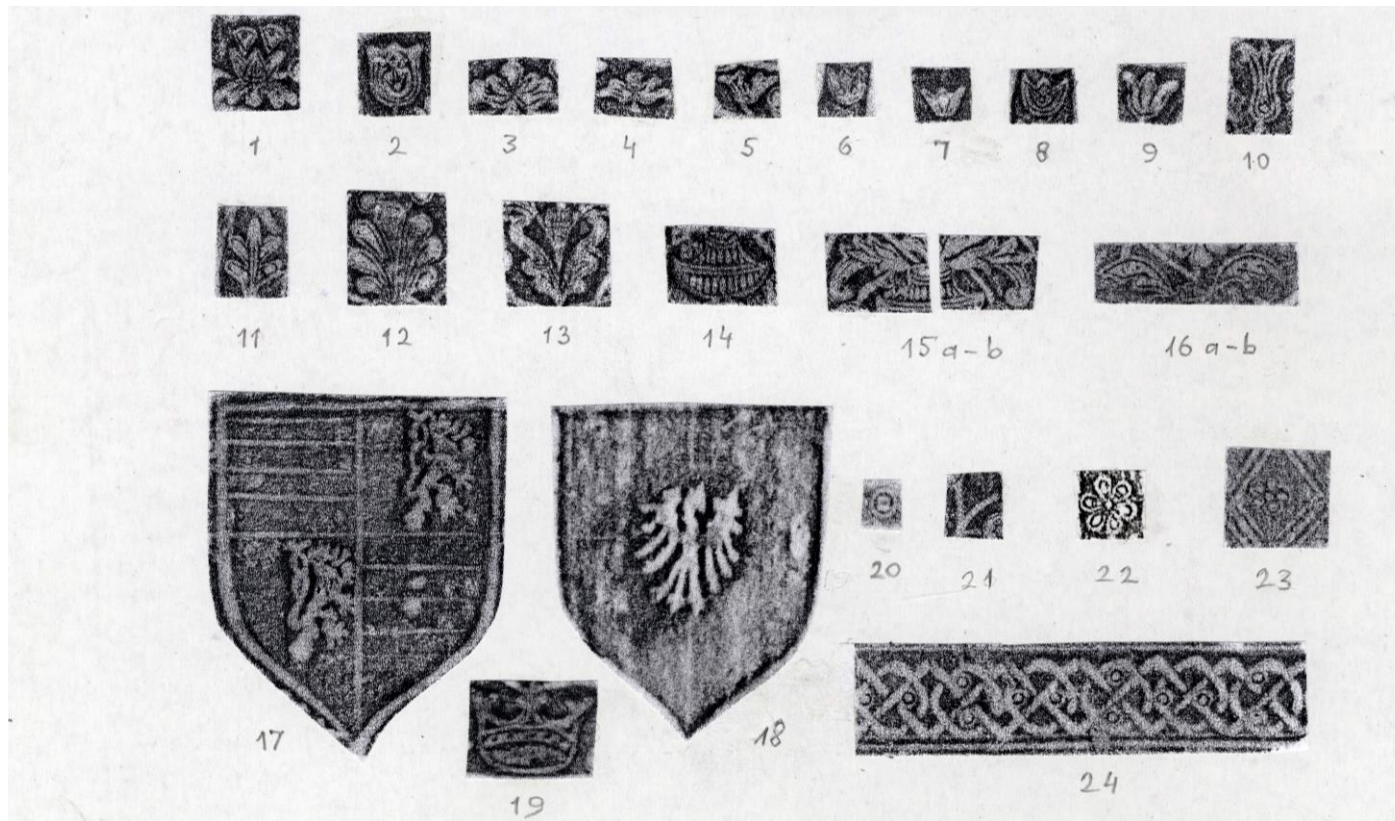
⁷ ROZSONDAI, Marianne: *Die Bibliotheca Corviniana und die Corvieneneinbände. Neue Erkenntnisse zu ihrer Beurteilung*. In: *Bibliotheksmanagement–Kulturmanagement*. Innsbruck, 1998. /Bibloschriften Bd. 168./ 337–360. – ROZSONDAI Marianne: *A holló jegyében... i. h.* 2002. 200–203.

Bélyegzőtáblázat I.

*Mátyás magyar királynak készített aranyozott bőrkötések
(München, BSB: Clm 310 és 341 kötésének bélyegzői)*

Bélyegzőtáblázat II.

*II. Ulászló magyar királynak készített aranyozott bőrkötés
(München, BSB: Clm 175 kötésének bélyegzői)*

A müncheni corvinák közül háromnak van aranyozott bőrkötése, ebből kettő Mátyás királynak (CIm 310 és CIm 341), egy (CIm 175) utódjának, II. Ulászló királynak készült. Ez az összehasonlítás szempontjából is igen szerencsés helyzet. A Demosthenes-corvina (CIm 310) és a Thomas Seneca–Tribrachus Mutinensis corvina (CIm 341) kötése közel egy időben készülhetett, az előbbin 20-, az utóbbin 17-féle egyesbélyegző szerepel. A kettős köröcskék és a fonadékminta elemei azonosak.

Érdekes egybevetni a kötések motívumkincsének elemeit: A Demosthenes-corvina (CIm 310) külső keretében kettős köröcskék (I.20) sorakoznak, a külső sarkokban még egy-egy köröcske van, mintha a keret kicsúcsosodna, s mindegyik oldal közepén virágszerűen csoportot képeznek. A második keretet vaknyomásos fonadékdísz tölti ki (I.22 a), a rövidebb oldalon szélesen, s a fonadékminta közt kisebb és nagyobb körök láthatók, a nagyobbakat aranyozták. A harmadik keretben tulipánbélyegzők (I.5) sorakoznak, a keret töréspontjain egy-egy rozetta (I.8). E harmadik keret mentén a sarkokban még egy kettős körökből álló ív is elválasztja a sarkokat a középmezőtől. Ezek a körök kékre vannak festve éppúgy, mint a középdísz köröcskékből álló keretei. A középmezővel harmonizáló sarokmezőkbe tulipánmotívumok (I.1, I.2, I.3, I.4), levél (I.11), levélszár bélyegzőket (I.23) és kisebb köröcskéket nyomott a könyvkötő. A nyolckaréjos középdísz is hármaskeret veszi körül, a két szélsőt köröcskék, a középsőt tulipánok (I.3) sora alkotja, amelyet négy csúcson egy-egy rozetta (I.8) szakít meg, köztük párosával kicsi körök. A centrumban Mátyás király címere (I.18) látható, fölötte korona (I.19), három oldalán egy-egy olasz korszó (I.14), amelyből kettős levélzet (I.15 a–b), pelta levelek (I.17 a–b), körülötte tulipánok (I.3, I.2, I.1), leveles ág (I.12), fölül és alul palmetta (I.13), mellette tulipán (I.5, I.2), levélszárak (I.23) és elszórtan kisebb köröcskék láthatók. A középdísz tetején és alján még egy-egy tulipánmintát (I.1) helyezett el a könyvkötő. Az elő- és háttábla megegyezik, az eltérés csak annyi, hogy a háttáblán fölül felirat olvasható: ORATIONES : DEMOSTENIS [!]. A fonadékmintán kívül minden egyesbélyegző aranyozott. Négy kapocs nyoma látszik, a gerincen újabb bőrbevonat és négy dupla borda van. Poncolt arany metszés. A kötés mérete: 281×188×35 mm.

Az előbbinél valamivel kisebb méretű, s valamivel kevesebb bélyegzővel díszített a Thomas Seneca-féle corvina (CIm 341). Külső keretében kettős köröcskék (I.20) sorakoznak, s mindegyik oldal közepén virágszerűen csoportosulnak. A második keretet, mint mindegyik corvinán, vaknyomásos fonadékdísz tölti ki (I.22 b), más alakzatba rendezve mint az előzőn, de itt is szélesen a rövidebb oldalakon. A fonadékminta közt kisebb és nagyobb körök láthatók, a nagyobbakat aranyozva. A harmadik keretben újabb tulipánbélyegzők (I.7) láthatók, egy-egy rozettával (I.8) megszakítva, s kis köröktől kísérvé. A negyedik, teljes keret kettős körökből áll. A négykaréjos középdísz három sorban veszik körül a kettős köröcskék. A középmezővel harmonizáló sarokmezőkbe tulipánmotívumok (I.3, I.4, I.6), és levélszár bélyegzők (I.23) vannak olasz korszóba (I.14) rendezve. A négykaréjos középdísz centrumában Mátyás király címere (I.18) található, fölötte korona (I.19), három oldalán egy-egy nagyobb szabad rozetta (I.9), körülötte tulipánok (I.3, I.4,

I.6, a felső és alsó csúciban: I.7), pelta levelek (I.17 a–b), kettős levél (I.16), levélszárok (I.23) és elszórtan kisebb köröcskék láthatók. Az elő- és háttábla megegyezik, a háttáblán fölül a felirat: HISTORIA : BONONIENSIS. Mindkét corvina kötésén a közép- és sarokdíszek közötti mezőben kettős köröcskékből álló csoportosulás látható. A fonadékmintán kívül minden egyesbélyegző aranyozott. Négy kapocs nyoma látszik, a gerinc javított, rajta három dupla borda. Poncolt aranymetszés. A kötés mérete: 256×178×26 mm.

Ezt a két kötést Mátyás király számára közel egy időben készítette Budán egy itáliai mester.

Évekkel későbbi azonban a harmadik, a Beda Venerabilis-kódex kötése, amelyet II. Ulászló király számára készített egy másik könyvkötő, nem a „corvina-mester”. Hasonló a kötés díszítésének felépítése, de minden bélyegzője más. Ez a könyvkötő mintha tudatosan utánózni akarta volna a „corvina-mestert”, a bélyegzővel való bánás is professzionális, a kötés azt sejteti, hogy talán dolgozott mellette, segédje volt, de nem álltak rendelkezésére a „corvina-mester” szerszámai. Az Ulászló királynak kötött későbbi könyvek kötése (Wien, ÖNB Cod. 654 és Cod. 2139) megint teljesen más díszítésű, azok esetében egy harmadik könyvkötőt kell feltételeznünk.

A Beda Venerabilis-kódex (BSB, Clm 175) kötése külső keretében kettős köröcskék (II.20) sorakoznak, többször virágszerűen csoportosítva. A körök kékek színezettek. A második keretet hurkos fonadék alkotja (II.24), a rövidebb oldalakon duplán, közbe-közbe kisebb körök láthatók. A második és harmadik keret között üres sáv fut körbe. A harmadik keretben tulipánbélyegzők (II.8) sorakoznak, az oldalak közepén egy-egy rozetta (II.22). E harmadik keret belső oldalát kettős körök (II.20) sora kíséri, s ez a harmadik kerettel együtt elválasztja a sarkokat a középmezőktől. A középmezővel harmonizáló sarokmezőkbe virág- (II. 3) és tulipánmotívumokat (II.6, II.7), kehelyvirágot (II.13), olasz korsót (II.14), jobbos és balos leveles ágat (II.15 a–b), levélszár bélyegzőket (II.21) és köröcskéket nyomott a könyvkötő. A hullámos oldalú, mandula formájú középdísz is hármaskeret veszi körül, a külsőt és a belsőt köröcskék (II.20), a középsőt tulipánok (II.6) sora alkotja. A centrumban, az előtáblán II. Ulászló király címere (II.18), kék alapon ezüsttel a lengyel sas, fölötte korona (II.19), a háttábla centrumában a magyar királyi címer (II.17), fölötte ugyanaz a korona (II.19). A címerpajzsok körül virágmotívumok (II.1, II.3), tulipánok (II.2, II.5, II.6, II.7, II.9, II.10), palmetta (II.12), kehelyvirág (II.13), pelta levelek (II.16 a–b), levélszárok (II.21) és elszórtan köröcskék láthatók. Az elő- és háttábla megegyezik, a felirat az előtábla tetején, a bőrkötésből kivágott sáv helyébe ragasztott bőrszalagon: LIBER BEDE DE NATVRA RER[UM] ET P[RI]MO DE QVADRIFARIO DEI OPERE. Négy kapocs nyoma látszik, a gerinc restaurált, új bőrrel pótolta. A könyvet három dupla bordára fűzték. Poncolt aranymetszése van. A kötés mérete: 356×240×33 mm.

Ha összevetjük a Mátyásnak és Ulászló királynak készült kötés hasonló bélyegzőit: Mátyás király kötésein a tulipán bélyegzőit: I.2–7, az Ulászlónak készült kötésen láthatókkal: II.2–10, az I.1-et a II.1-gyel, a leveles ágat I.11-et a II.11-gyel, a palmettákat: I.13-at a II.12-vel, az olasz korsót: I.14-et a II.14-gyel, a jobbos és

balos levélpárt: I. 15 a–b-t és a II.15 a–b-t, a peltaleveleket I.17a–b-t a II.16a–b-vel, a korona bélyegzőket: I.19-et és II.19-t, nem is beszélve a fonadékmintáról (I. 22a–b–II.24) és magától értetődően a címerekről, teljesen egyértelmű, hogy egy másik könyvkötőről és szerszámkészletéről van szó a BSB Clm 175 kötése esetében. A „corvina-mester” tehát nem dolgozott II. Ulászló királynak.

A Bayerische Staatsbibliothek Clm 310 felirata azon feliratok sorába tartozik, amelyekben ortográfiai hiba van: „ORATIONES DEMOSTENIS” hiányzik Demosthenes nevéből a H. Hasonló további példák:

- Budapest, OSzK, Cod. Lat. 422 (Xenophon, trad. Franciscus Philelphus) felirata „PHILELFUS: I[N] SCENOFO[N]TE”, PH helyett F, X helyett SC;
- Madrid, Biblioteca Nacional, Res. 28: Wilhelmus de Conchis, „PHILOSOFIA MARGISTRI VILELMI”; a philosophia szóban másodszer is PH kellett volna;
- Biblioteca Vaticana, Cod. Ottob. Lat. 80 „CYPRIANUS: DE ABITU VIRGINUM” hiányzik a H a ‚habitu’ szó elejéről;
- Wien, ÖNB, Cod. 138: „CRÓNICA MARCELLINI” hiányzik a H a chronica szóból;
- Wien, ÖNB, Cod. 930: „HIERON/MVS IN MATEUM ET MARCVM” Y helyett „I” betű van és hiányzik a H a Mattheus-ból.

Az olaszban ph helyett f betűt írnak és nincsen x és y, sem önálló h betű. Ezek a tipikus ortográfiai hibák egyértelműen azt mutatják, hogy annak, aki Mátyás királynak ezeket a szép aranyozott kötésekét készítette, olasz volt az anyanyelve.

Arról a Lucas Coronensiről, aki neve után Brassóból, mai román nevén Brassóvból (a város latin neve után Corona) származott, bebizonyítottuk, hogy nem lehetett Mátyás király könyvkötője, mivel csaknem egy emberöltővel később, az 1510-es éveknek második felében dolgozott Budán. Az általa bekötött, ma a párizsi Nemzeti Könyvtárban őrzött, vegyes tartalmú görög kódex kötésén egyetlen bélyegzőegyezés sincs a corvina bélyegzőivel.⁸ Az elmúlt száz évben ugyanis minden könyvkötéssel foglalkozó szakirodalom és lexikon⁹ Lucas Coronensist tette meg Mátyás király „név szerint ismert” könyvkötőjének, kivéve Ilse Schunkét, aki viszont egy „valachiai mestert” feltételezett személyében. A budai királyi könyvkötő-mű-

⁸ ROZSONDAI Marianne: *Lucas Coronensis: budai könyvkötő a 16. sz. elején*. In: *Gesta typographorum*. Bp. 1993. Borda, 8–18. – Uő: *Lucas Coronensis. A master of Hungarian Renaissance bindings, early 16th century, Buda*. = *The Book Collector* 46, No. 4, Winter 1997. 515–540. – Uő: *Lucas Coronensis*. In: *Lexikon des Gesamten Buchwesens*. 2. völlig neubearb. Aufl. Bd. 4. Stuttgart, 1995. 614.

⁹ WEALE, William H. James: *Bookbindings and rubbings of bindings in the National Art Library, South Kensington Museum*. Vol. 1. London, 1898. CXXIX. – LOUBIER, Hans: *Der Bucheinband von seinen Anfängen bis zum Ende des 18. Jahrhunderts*. 2. umgearb. Aufl. Leipzig, 1926. 148. – GOLDSCHMIDT, Ernst Philipp: *Gothic and Renaissance Bookbindings*. Vol. 1. London, 1928. 85. – THIEME, U.–BECKER, F.: *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler*. Bd. 23. Leipzig, 1929. 430. – HELWIG, Hellmuth: *Handbuch der Einbandkunde*. Bd. 2. Hamburg, 1954. 311. – FRAKNÓI Vilmos–FÓGEL József–GÜLYÁS Pál–HOFFMANN Edith: *Bibliotheca Corvina. Mátyás király budai könyvtára*. Bp. 1927. 55. – HUNYADY József: *A magyar könyvkötés művészete a mohácsi vészig*. Bp. 1937. 56. – VÉGH Gyula: *Corvin-kötések*. In: *Mátyás király emlékkönyv*. Kiad. LUKINICH Imre. Bp. 1940. 288.

helyben nem dolgozott valachiai mester, mint láttuk, Mátyás könyvkötője olasz mester volt. Ebben és a magyar reneszánsz kötések periodizációjában, az egyébként kiváló kötés kutató, Ilse Schunke tévedett,¹⁰ s tévedését Otto Mazal is átvette.¹¹ A magyar reneszánsz kötések helyes korszakolása: 1) a corvina-kötések előtti korai szakasz (Vitéz János és Janus Pannonius ideje), 2) a virágkor, Mátyás király és részben utódja alatti korszak, 3) a késői időszak, amely az 1510-es évektől kb. 1535-ig tart, illetve 1541-ben Buda törökök általi elfoglalásával szakad meg végérvényesen. A harmadik szakaszban főleg kolostori és egy-két polgári könyvkötővel számolhatunk. Ezek egyike volt maga Lucas Coronensis is.

Összefoglalva: Mátyás király kódexeit élete utolsó szakaszában, feltehetően Taddeo Ugoletti hívására az 1485–1490 közötti években egy Észak-Itáliából érkezett mester kötötte be, aki a király halála, 1490 áprilisa után hamarosan elhagyta Magyarországot. II. Ulászló királynak más könyvkötők dolgoztak, s a Münchenben lévő három aranyozott bőrkötésű corvina-kódex kötéseinek bélyegzői ezt szemmel láthatóan bizonyítják.

MARIANNE ROZSONDAI

Über die Einbände der in München aufbewahrten Corvinen

Von den acht in München aufbewahrten Corvinen besitzen drei vergoldete Ledereinbände. Die Einbände der Demosthenes-Corvine (CIm 310) und der Thomas Seneca – Tribrahus Mutinensis Corvine (CIm 341) wurden für König Matthias etwa um die gleiche Zeit von einem italienischen Meister in Buda angefertigt. Die Beda Venerabilis Handschrift (CIm 175) erhielt indes einige Jahre später ihren Einband. Dieser wurde für Matthias' Nachfolger, König Wladislaw II. von einem anderen Buchbinder und nicht vom „Corvinenmeister“ angefertigt. Die Verzierung dieses Einbandes ist ähnlich ausgeführt, doch sind die Stempel durchwegs anders, wie ein genauer Vergleich entsprechender Stempel ergibt.

Die Handschriften von Matthias wurden in der letzten Periode seines Lebens, in der Zeit zwischen 1485–1490, und zwar – wie von uns schon bewiesen – von einem aus Oberitalien stammenden Meister, der vermutlich der Einladung von Taddeo Ugoletti gefolgt war, eingebunden. Nach dem Tod des Königs im April 1490 verließ er Ungarn. Für Wladislaw II. arbeiteten bereits andere Buchbinder. Auch die in München befindlichen drei Corvinen mit vergoldeten Ledereinbänden liefern hierfür einen eindeutigen Beweis.

¹⁰ SCHUNKE, Ilse: *Vom Stil der Corvineneinbände*. = Gutenberg-Jahrbuch 1944–1949. 209–227. – SCHUNKE, Ilse: *Zur Frage der ungarischen Frührenaissanceeinbände*. = Gutenberg-Jahrbuch 1965. 388–398. – SCHUNKE, Ilse: *Ungarische Nachlese*. = Gutenberg-Jahrbuch 1967. 261–271.

¹¹ MAZAL, Otto: *Die Einbände für die Könige Matthias I. Corvinus und Wladislaw II. von Ungarn in der Österreichischen Nationalbibliothek*. = Gutenberg-Jahrbuch 1964. 354–369. – MAZAL, Otto: *Einbandkunde. Die Geschichte des Bucheinbandes*. Wiesbaden, 1997. /Elemente des Buch- und Bibliothekswesens 16./ 171: „Die Heimat des Meisters könnte im Südosten Europas, vielleicht in der Walachei, zu suchen sein.“